

MAREK PIECZONKA

Akademia Pedagogiczna w Krakowie

Wydawcy literatury pięknej w Krakowie w latach 1918-1939

Wiedza o ruchu wydawniczym w Polsce w latach 1918-1939 jest jak dotąd więcej niż skromna, co odnosi się też do wydawców literatury pięknej w Krakowie. Sporo wiemy o działalności wydawniczej przed I wojną światową, w ostatnich latach podjęto się opisanie rzeczywistości wydawniczej firm w okresie Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej, wykazano też zainteresowanie produkcją wydawniczą w latach transformacji ustrojowej¹. Od blisko 20 lat autor prowadzi badania na temat ruchu wydawniczego i działalności firm wydawniczych w Polsce w okresie dwudziestolecia międzywojennego, co znalazło wyraz w kilku publikacjach przedstawiających instytucje i efekty wydawnicze w kilku ważniejszych ośrodkach: Lwowie, Łodzi, Poznaniu i Wilnie².

W niniejszym artykule poddano analizie działalność firm wydawniczych w Krakowie. Podobnie jak to miało miejsce podczas gromadzenia informacji na temat ruchu wydawniczego innych miast (w trakcie zbierania materiałów) natrafiono na wiele problemów. Szczególnie trudno było dotrzeć do materiałów źródłowych. Ponieważ interesowano się także małymi, prywat-

¹ Zob. m.in.: N. Kraśko, *Instytucje wydawnicze w II Rzeczypospolitej*, Warszawa 2001; S. Sierakowski, *Książka literacka. Potrzeby społeczne i ich realizacja w latach 1944-1986*, Warszawa 1992; Ł. Gołębiński, *Rynek książki w Polsce*, Warszawa 1998; idem, *Rynek książki w Polsce*, Warszawa 2000.

² M. Pieczonka, *Firmy wydawnicze w Polsce w latach 1918-1939 (Próba rejestracji ilościowej)*, „Rocznik Naukowo-Dydaktyczny” z. 135, Prace Bibliotekoznawcze V, Kraków 1990, s. 41-56; idem, *Lwowskie firmy wydawnicze w latach 1918-1939 (Próba rejestracji ilościowej)*, [w:] *Książki, czasopisma, biblioteki Krakowa i Lwowa XIX i XX wieku*, Kraków 1993, s. 46-57; idem, *Wileńskie firmy wydawnicze w latach 1918-1939 (Próba rejestracji ilościowej)*, [w:] *Wilno i Kresy Północno-Wschodnie*, Białystok 1996, s. 327-344; idem, *Poznańskie firmy wydawnicze w latach 1918-1939 (Próba rejestracji ilościowej)*, [w:] *Literatura - Prasa - Biblioteka. Studia i szkice ofiarowane profesorowi Jerzemu Jarowieckiemu w 65-lecie urodzin i 40-lecie pracy naukowej*, Kraków 1997, s. 332-344; idem, *Łódzkie firmy wydawnicze w latach 1918-1939 (Próba rejestracji ilościowej)*, [w:] *Biblioteka - Literatura - Kultura. Księga pamiątkowa ofiarowana Profesorowi Wacławowi Szelińskiej*, Kraków 1999, s. 57-72; B. Strzelczyk, „Literatura piękna w krakowskiej produkcji wydawniczej w latach 1918-1939”, praca magisterska napisana w Katedrze Bibliotekoznawstwa i Informatyki WSP pod kierunkiem dr. M. Pieczonki, Kraków 1996; L. Teper, „Historiografia w krakowskiej produkcji wydawniczej w latach 1918-1939”, praca magisterska napisana w Katedrze Bibliotekoznawstwa i Informatyki WSP pod kierunkiem dr. M. Pieczonki, Kraków 1996.

nymi firmami nie zawsze można było znaleźć w miarę pełną dokumentację wydawnictwa, księgarni czy drukarni. Dlatego też w znacznym stopniu przy konstruowaniu tekstu wykorzystano źródła pośrednie, m.in. *Bibliografię polską 1901–1939* oraz szereg publikacji omawiających problemy ruchu wydawniczego w Krakowie w latach 1918–1939³. W trakcie prowadzonych badań ustalono, że na terenie Polski w latach 1918–1939 podejmowało działalność około 560 firm wydawniczych⁴. Trochę inne dane odnotowali badacze tego okresu, np. Stanisław Pazyra pisał o 80 firmach, a Czesław Orzażewski o 500 firmach⁵. Niezbyt znane są konkretne źródła z których korzystali, stąd też dane te nie w pełni można uznać za wiarygodne.

W dwudziestoleciu międzywojennym najwięcej firm istniało w Warszawie (262 oficyny), potem: we Lwowie (87), Krakowie (70), Wilnie (46), Poznaniu (39)⁶. Działalność wydawniczą prowadzono także w takich miastach, jak np.: Bydgoszcz, Cieszyn, Częstochowa, Grodno, Kalisz, Katowice, Kielce, Lublin, Miejsce Piastowe, Stanisławów, Zamość (łącznie 40 miejscowości). Największym ośrodkiem wydawniczym była Warszawa. Wśród kilkuset firm główne miejsce zajmowały wydawnictwa profesjonalne: Gebethnera i Wolffa, Zakład Wydawniczy Michała Arcta, Księgarnia Wydawnicza Trzaska-Evert i Michalski, Towarzystwo Wydawnicze „Rój”, Dom Książki Polskiej, Towarzystwo Wydawnicze Jakuba Mortkowicza, Księgarnia Ferdynanda Hoesicka czy Księgarnia Jakuba Przeworskiego. Dość liczną grupę stanowiły wydawnictwa społeczne, takie jak: Polskie Towarzystwo Krajoznawcze, Polskie Towarzystwo Przyjaciół Książki czy Towarzystwo Wydawnicze Młodych Prawników i Ekonomistów. Sporo było też firm wyznaniowych. Do większych należały Warszawskie Towarzystwo Wydawnicze Kronika Rodzinna czy Naczelny Instytut Akcji Katolickiej. Firmy finansowane były przez różnego rodzaju organizacje rządowe, np. Główna Księgarnia Wojskowa czy Wojskowy Instytut Naukowo-Wydawniczy. Kilka instytucji firmowanych było przez spółdzielnie np. Związek Spółdzielni Spożywców Społem czy Związek Spółdzielni Rolniczych i Zarobkowo-Gospodarczych. Zdarzało się także, że od czasu do czasu drukarnie nakładowe zajmowały się wydawaniem książek (Drukarnia Krajowa, Drukarnia Rolnicza czy Drukarnia Rola). W Warszawie sporo tekstów przygotowywali do druku sami ich autorzy.

Podobnie rzecz się miała we Lwowie. Istniały tu firmy o bogatych tradycjach (18). Do najstarszych należały: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Księgarnia Nakładowa M. Bodeka, Księgarnia Henryka Altenberga, Książni-

³ *Bibliografia polska 1901–1939*, t. 1, Wrocław 1986, t. 1, Warszawa 1993; *Bibliografia polska 1901–1939*. Odbitka kserograficzna. Teczka 1–170. Dział Opracowań Dokumentów Biblioteki Jagiellońskiej; A. Jędrzych, *Polskie serie literackie i paraliterackie 1901–1939*, Łódź 1991; *Cyganeria i polityka. Wspomnienia krakowskie 1919–1939*, Warszawa 1964.

⁴ M. Pieczonka, *Firmy wydawnicze w Polsce...*, s. 43.

⁵ S. Pazyra, *Z dziejów książki polskiej w czasie drugiej wojny światowej*, Warszawa 1970; C. Orzażewski, *Zarys dziejów książki i księgarstwa*, Poznań 1965, s. 16.

⁶ M. Pieczonka, *Lwowskie firmy wydawnicze...*, s. 46–57; idem, *Wileńskie firmy wydawnicze...*; idem, *Poznańskie firmy wydawnicze...*; idem, *Łódzkie firmy wydawnicze...*

ca Atlas czy Księgarnia Polska Bernarda Polonieckiego. Najwięcej firm profesjonalnych (42) powstało i istniało w okresie międzywojennym. Do tej grupy zaliczyć możemy chociażby takie jak np. Księgarnia i Wydawnictwo Stanisława Maliniowskiego czy Księgarnia Polska Leopolia. Istniało także kilka spółdzielni finansujących wydanie tekstów, np. Spółdzielcza Księgarnia Wysyłkowa „Minerwa” czy Wydawnictwo Spółdzielcze Leśników, kilkanaście firm (11) należało do grupy społecznych. Na pierwszym miejscu trzeba wymienić „Ossolineum” ale także Wydawnictwo Macierzy Polskiej czy Wydawnictwo Księgarni Naukowej. Na terenie Lwowa istniała jedna z największych firm państwowych tj. Państwowe Wydawnictwo Książek Szkolnych, które w latach 30. zajmowało się wydawaniem podręczników dla szkół podstawowych i średnich, głównie dla szkół mniejszości narodowych (ukraińskich). Liczne firmy wydawnicze istniały w Poznaniu i Wilnie, przeważały duże firmy prywatne. W Poznaniu do większych możemy zaliczyć Drukarnię i Księgarnię św. Wojciecha oraz Wydawnictwo Polskie Rudolfa Wegnera. Natomiast w Wilnie działały np. Wydawnictwo Józefa Zawadzkiego oraz Wydawnictwo B.L. Kleckin.

W okresie dwudziestolecia międzywojennego w Krakowie istniało 70 firm wydawniczych. Także tu nastąpiły wielkie zmiany w dziedzinie promowania książki. Tak jak we wszystkich miastach polskich powstały liczne instytucje propagujące książkę i czytelnictwo. Aleksander Birkenmajer, Kazimierz Piekarski oraz liczni bibliofile z tego regionu w roku 1922 założyli Towarzystwo Miłośników Książki. Kraków w latach 1918–1939 był ruchliwym ośrodkiem polskiego życia naukowego, literackiego i artystycznego. Na kilku uczelniach studiowali młodzi ludzie z całej Polski. Polska Akademia Umiejętności skupiała najwybitniejsze umysły z różnych ośrodków. Tutaj powstawały prace naukowe, wydawano książki techniczne, które opracowywano w licznych wydawnictwach. Ze względu na niskie płace i okresowe bezrobocie krakowianie przeznaczali tylko ok. 8% swoich zarobków na cele społeczno-kulturalne, a więc także na zakup książek i czasopism⁷. Dlatego też wydawcy krakowscy bardzo ostrożnie szacowali wielkość nakładów. Tak jak w innych ośrodkach były one stosunkowo niskie i wynosiły przeciętnie 5–6 tysięcy egzemplarzy. Dopiero w momencie, gdy książka cieszyła się dużym powodzeniem, dodrukowywano kolejne egzemplarze. Aby zachęcić klienta do kupowania książek w konkretnej firmie, stosowano różne chwytły reklamowe. Najczęściej wydawano kilka lub kilkanaście tytułów rocznie, stale zmieniano repertuar wydawniczy. Ukazywały się edycje seryjne, zakładano bowiem zwiększenie zainteresowań czytelniczych, licząc na kompletowanie przez zainteresowanych określonych grup tematycznych. Wprowadzano subskrypcje na niektóre książki, stosowano też przedpłaty. Wszystkie te poczynania poprzedzone były przeważnie wstępnym badaniem rynku, szczególnie jeżeli chodziło o zbiorowe wydania dzieł poszczególnych autorów, uznawanych za klasyków, encyklopedie lub leksykony. Stosowano też klasyczne formy reklamy w postaci ogłoszeń w prasie codziennej i fa-

⁷ S. Żółkiewski, *Kultura literacka 1918–1939*, Warszawa 1973, s. 13.

chowej, folderów i druków reklamowych czy też docierano bezpośrednio z informacją o nowościach do klienta na terenie firmowych księgarń.

Miejscem dystrybucji książek, bez którego żadne wydawnictwo nie mogło funkcjonować, były księgarń. Jak podaje J. Zaremba, na terenie Polski w 1939 r. istniało 1869 księgarń, a w województwach południowych było ich 344⁸. Wśród księgarń krakowskich na uwagę zasługuje założona w 1870 r. Księgarnia S.A. Krzyżanowskiego i Księgarnia D.E. Friedleina (1889 r.), prowadzona przez braci Józefa i Edwarda Münnichów. Dużym powodzeniem cieszyła się także Księgarnia Spółki Wydawniczej Polskiej rozprawdająca głównie publikacje Akademii Umiejętności. Elita naukowa korzystała też z Księgarni Prawniczej Leona Fromera, Księgarni Książek Szkolnych Stanisława Goldmana czy księgarni muzycznej A. Piwarskiego i T. Gieszczykiewicza. Do firm z dużymi tradycjami należały także: Księgarnia Polska Fryderyka Eberta oraz księgarnia filii warszawskiego wydawnictwa Gebethner i Wolff⁹.

Wszystkie firmy wydawnicze musiały też korzystać z usług mniej lub bardziej znanych drukarni krakowskich. Do najważniejszych instytucji tego typu należały: Drukarnia Uniwersytetu Jagiellońskiego, Drukarnia Narodowa, Drukarnia W.L. Anczyca i S-ki. Teksty powielano także w mniejszych tłocznjach, takich jak: Drukarnia Literacka, Drukarnia „Orbis”, Drukarnia Polska, Drukarnia „Powściągliwość i Praca”, Drukarnia Związkowa czy Krakowska Drukarnia Nakładowa. Niemniej ważne od składu i druku tekstów było ich opracowanie graficzne oraz oprawa. Pod względem technicznym teksty opracowywali znani graficy i ilustratorzy zatrudnieni przez poszczególne drukarnie. Najczęściej też, jak to miało miejsce w Drukarni Narodowej czy Drukarni W.L. Anczyca, firmy te posiadały własne introli-gatornie. Jednak przeważnie książki oprawiano w profesjonalnych introli-gatorniach. Najstarszą i zarazem najlepszą firmą tego typu był warsztat Roberta Jahody. To w nim powstawały arcydzieła sztuki zdobniczej i artystycznej, które wyróżniano nagrodami na wystawach i targach książki w Polsce i poza jej granicami.

W roku 1918 w Krakowie stosunkowo dobrze radziły sobie w nowych warunkach firmy z dużymi tradycjami. Wśród nich znajdowały się takie prywatne wydawnictwa, jak: Księgarnia Jana Czerneckiego, Drukarnia Władysława Ludwika Anczyca, Gebethnera i Wolffa, Leona Fromera, Księgarnia S.A. Krzyżanowskiego, D.E. Friedleina. Bardzo szybko ten trochę zaniedbany rynek zaczęły dopełniać nowe, prężnie działające oficyny. Były to m.in. Krakowska Spółka Wydawnicza, Księgarnia Powszechna, Wydawnictwo Literacko-naukowe Wojciecha Meiselsa, Wydawnictwo Sensacja, Nakładowa Księgarnia Orbis, Księgarnia Fryderyka Eberta, Księgarnia Jagiellońska, Spółka Wydawnicza „Fala”, Wydawnictwo Bajek i Baśni, Wydawnictwo Gutenberga. Na terenie Krakowa książki wydawały także spół-

⁸ J. Zaremba, *Było i tak. Wspomnienia*, Wrocław 1976, s. 216.

⁹ M. Pleczonka, M. Zięba, *Księgarstwo*, [w:] *Encyklopedia Krakowa*, Warszawa–Kraków 2000, s. 521–522.

dzielnie (Spółdzielnia Wydawnicza „Czytelnik”) oraz oficyny społeczne sfinansowane przez stowarzyszenia i związki zawodowe. Przykładowo wymienić można: Wydawnictwo Związku Literatów Polskich, Wydawnictwo Komitetu Funduszu Tetmajerowskiego, Salon Malarzy Polskich czy Klub Młodych Artystów. Inicjatywy edytorskie podejmowały drukarnie np. Drukarnia Narodowa, Drukarnia Przemysłowa, Drukarnia Polska, Drukarnia „Powściągliwość i Praca” czy Drukarnia „Patria”. Spośród firm wyznaniowych udanymi edycjami wyróżniało się Wydawnictwo Apostolstwa Modlitwy Księży Jezuitów. Liczne książki ukazywały się nakładem własnym autorów (np. W. Kuglin, J. Białogórski, P. Bużycki, S. Rogalski).

Przedstawiając wydawnictwa zajmujące się edytorstwem i promowaniem dzieł literackich, brano pod uwagę dzieła, które określa termin „literatura piękna”, jakimi posługują się Stanisław Sierotwiński oraz Stanisław Jaworski¹⁰ w swoich słownikach terminów literackich. Sformułowane w tych słownikach definicje ułatwiły piszącemu niniejszy szkic przeprowadzenie klasyfikacji dzieł wydawanych przez krakowskie oficyny, weryfikowane też przy pomocy źródeł pośrednich (bibliografie, słowniki, podręczniki).

Kraków w dwudziestoleciu międzywojennym należał do głównych ośrodków kultury i nauki obok Warszawy i Lwowa. Rozwijało się tu prężnie środowisko literackie, lansujące nowe prądy w literaturze. Odzyskanie niepodległości spowodowało zmiany w świadomości społeczeństwa, w środowiskach twórczych powstawały liczne manifesty i programy literackie. Nie wdając się w pełny przegląd tych zjawisk przypomnijmy tylko, że w Krakowie działały grupy ekspresjonistów polskich, formistów. Tu swój manifest pelen przekory, głoszący wyrzucenie „na śmietnik” cywilizacji i kultury opublikowali futuryści (Tytus Czyżewski, Bruno Jasiński, Aleksander Wat, Stanisław Młodożeniec), których teksty drukowane w jednodniówkach zaskakiwały i szokowały tradycyjnie konserwatywną publiczność czytelniczą Krakowa¹¹. Tu rodziła się „Nowa Sztuka”, otwarta i czuła zarazem na różne odmiany nowatorstwa (Chwistek, Peiper, Przyboś, Witkacy). Pokrewną futurystom była grupa Awangardy Krakowskiej głosząca nową cywilizację. Młodzi literaci nie tylko dyskutowali i formowali nową rzeczywistość literacką, ale też drukowali swoje wypowiedzi najpierw na łamach czasopism („Zwrotnica”, „Linia”, „Gazeta Literacka”, „Głos Narodu”), a następnie w postaci oddzielnych tomików, np. Julian Przyboś wydał *Śruby* (1925), *Oburącz* (1926), *Jalu Kurek S.O.S.* (1927), Tadeusz Peiper *A* (1924), *Żywe linie* (1924), *Raz* (1929). Ruch literacki, szczególnie ten tworzony przez młodych był w Krakowie dość duży. Powstawało wiele tekstów literackich. Nie wszyscy jednak mieli możliwość pokazania się szerszej publiczności. Jak wykazują badania np. w roku 1926 73% autorów nie mogło publikować swoich tekstów. Pisarzy zawodowych było tylko 16% a większość łączyła swoje zainteresowania literaturą z profesją nauczyciela, pracownika nau-

¹⁰ S. Jaworski, *Słownik terminów literackich*, [w:] *Okresy literackie*, Warszawa 1990; S. Sierotwiński, *Słownik terminów literackich*, Kraków 1994, s. 134.

¹¹ A. Kowalczykowa, *Programy i spory literackie w dwudziestoleciu*, Warszawa 1970, s. 46.

kowego czy urzędnika. Jan Brzękowski, przedstawiciel młodego pokolenia, pisał: „Nie pamiętam okresu w którym poezja byłaby tak popularna jak w latach dwudziestych”¹². W Krakowie istniało wiele ośrodków i instytucji kultury, korzystnie wpływających na rozwój literatury pięknej, na kształtowanie się środowiska literackiego, którym zainteresowane były firmy wydawnicze. Ale na rozwój i produkcję książki wpływały też dynamicznie rozwijający się Uniwersytet Jagielloński i inne uczelnie, instytuty naukowe, towarzystwa i instytucje oświatowe, szkolnictwo różnego typu i szczebli. To w tych środowiskach kształtował się przede wszystkim odbiorca książki literackiej.

W Krakowie w latach 1918–1939 działało 68 wydawnictw, które opracowywały i wydawały literaturę piękną. Były to przede wszystkim profesjonalne wydawnictwa prywatne, społeczne, kościelne oraz autorzy drukujący teksty nakładem własnym. W artykule tym główną uwagę poświęcono firmom, które specjalizowały się w edytorstwie literatury pięknej i prowadziły swoją działalność przez cały okres międzywojenny. Rejestrując oficyny najłatwiej było zakwalifikować te, które same określały się jako „literackie”. Wynikało to często z ich nazwy lub serii, które promowały np. Drukarnia Literacka, Spółka Wydawnicza Kultura, Wydawnictwo Bajek i Baśni. Z badań wynika, że na terenie Krakowa w latach 1918–1939 opracowano i wydano 852 książki zaliczane do grupy literatury pięknej. Druki te, jak już wspomniano, wydawały głównie profesjonalne firmy wydawnicze, ale także księgarnie nakładowe, drukarnie, stowarzyszenia oraz sami autorzy. Wśród wydawców odnaleźć możemy 14 profesjonalnych firm wydawniczych, 10 księgarni nakładowych, 22 drukarnie oraz 22 wydawnictwa społeczne (towarzystwa, stowarzyszenie, koła literackie). Do najaktywniejszych wydawców specjalizujących się w edycjach literatury pięknej zaliczamy: Krakowską Spółkę Wydawniczą (295 publikacji), Gebethnera i Wolffa (75), Księgarnię Powszechną (69), Księgarnię Jana Czerneckiego (50), Księgarnię S.A. Krzyżanowskiego (31) oraz Wydawnictwo Literacko-naukowe Wojciecha Meiselsa (30). Pojawiły się także dzieła wydane nakładem własnym autorów (10 publikacji), w odniesieniu do 10 książek nie udało się ustalić wydawcy (zob. tab. 1).

Tabela 1. Liczba tytułów wydanych przez wybrane firmy krakowskie publikujące literaturę piękną

Rok	Krakowska Spółka Wydawnicza	Gebethner i Wolff	Księgarnia Powszechna	Księgarnia Jan Czernecki	Księgarnia S.A. Krzyżanowski	Wydawnictwo Literacko-naukowe Wojciecha Meiselsa
1918				18	3	
1919	5	1		10	3	
1920	16	4		3	1	
1921	32	4		3	1	
1922	43	2		3	1	

¹² „Głos Narodu” 1923, nr 231, s. 26–27.

1923	31			2	4	
1924	41			1		3
1925	35	3		8	1	
1926	14				4	
1927	21	3	1			
1928	27	2	4	1	5	
1929	14	1	9		2	
1930	13	5	11	1		
1931	3	2	1		1	15
1932		5	5		1	7
1933		6	4			5
1934		11	3		2	
1935		3	5		1	
1936		5	1			
1937		6	5			
1938		9	9		1	
1939		3	11			
Razem	295	75	69	50	31	30

Ciekawe przedstawia się zestawienie ilości tytułów literatury pięknej pojawiających się w poszczególnych latach (zob. tab. 2). Najwięcej ich ukazało się w 1922 roku (64 pozycje). Wynikało to prawdopodobnie z potrzeby chwili. Na pierwsze lata po odzyskaniu niepodległości przypada rozwój wydawnictw, a i zainteresowanie literaturą piękną po okresie niewoli wymusiło niejako na wydawcach taki ich gwałtowny wzrost. Tendencja ta utrzymywała się przez kolejne lata: w 1923 – 53 pozycje, w 1924 – 54, w 1925 – 56. Od roku 1925 do 1939 bywało różnie, w 1932 r. opublikowano 49 tekstów, a w latach 1934 i 1939 tylko po 22. Podobnie interesująco zarysował się problem liczby przekładów (zob. tab. 2). Największa ich ilość pojawia się w roku 1923 (25), najmniej odnotowano w roku 1926 (tylko 2 pozycje). O ile to pierwsze zjawisko można wytłumaczyć faktem, że po odzyskaniu niepodległości łatwiej było korzystać ze sprawdzonych i poczytnych tekstów autorów obcych, o tyle odejście od tego typu literatury nie jest do końca zrozumiałe. Jak wynika z analiz zarejestrowanych tytułów, w Krakowie opublikowano 265 przekładów literatury obcej, co stanowi 31% całej produkcji. Wśród wydań znajdujemy dzieła literatury greckiej, łacińskiej, francuskiej, angielskiej, niemieckiej i rosyjskiej. Zajmowano się także od czasu do czasu przekładami utworów z języków mniej popularnych: duńskiego, hiszpańskiego, norweskiego czy węgierskiego. Najczęściej jednak firmy krakowskie brały na warsztat edytorski teksty polskich autorów m.in.: A. Fredry, J. Kochanowskiego, J. Korzeniowskiego, J.I. Kraszewskiego, A. Marczyńskiego, W. Orkana, W. Reymonta, J. Słowackiego, G. Zapolskiej, S. Żeromskiego. Rzadziej wydawcy sięgali po książki mniej znanych autorów, takich jak np. J. Kasprówic, J. Kaden-Bandrowski, K. Przerwa Tetmajer, oraz twórców awangardowych np. T. Czyżewski, T. Hołuj, J. Kurek, S. Młodzeniec, T. Peiper, J. Przyboś czy A. Polewka.

Tabela 2. Literatura piękna wydana przez krakowskie wydawnictwa w latach 1918–1939 (zestawienie ilościowe)

Rok	Tytuły ogółem	Przekłady	Rok	Tytuły ogółem	Przekłady
1918	32	6	1929	46	24
1919	29	10	1930	44	22
1920	41	6	1931	44	22
1921	56	18	1932	49	9
1922	64	16	1933	28	5
1923	53	25	1934	22	5
1924	54	12	1935	24	10
1925	56	15	1936	21	2
1926	32	2	1937	28	6
1927	31	9	1938	36	14
1928	40	17	1939	22	10
Razem				852	265

Interesujących danych dostarcza analiza literatury pięknej w zależności od gatunków literackich (zob. tab. 3). Najwięcej wydano powieści (402 tytuły). Z powodów czysto handlowych publikowano autorów znanych i cenionych, dlatego na liście tej znalazły się takie popularne nazwiska, jak J.I. Kraszewski (np. *Zygmuntowskie czasy*, *Stara baśń*), J. Korzeniowski (np. *Spekulant*, *Kollokacja*), J. Słowacki (np. *Maria Stuart*). Dużą popularnością cieszyły się także powieści sensacyjno-przygodowe (np. M. Leblanca seria o Arsenie Lupin – 18 pozycji), czy R. Schermanna (np. *Samobójstwo umarłego czy O pół minuty*). Na krakowskim rynku wydawniczym nie zabrakło powieści romansowych niskiego obiegu np. P. Staśko *Pod młotem losu*. Wiele utworów adresowano do młodzieży (np. A. Marczyński *Nowa Atlantyda*, S. Nowakówna *Michałko* czy F. Salten *Bambi*). Dzieci też mogły znaleźć coś dla siebie (49 pozycji). Najczęściej na warsztat brana była klasyka np. braci Grimm czy H.Ch. Andersena, ale także i teksty współczesnych autorów np. M. Biliżanki, J. Kowalskiej czy Z. Ordyńskiej. W repertuarze wydawniczym nie brakowało dość trudnych w odbiorze utworów dramatycznych (188 tytułów – 22%). W grupie tej pojawiały się wybitne dzieła np. Arystofanesa, Eurypidesa, Goethego, Sofoklesa, Szekspira czy Schillera. Dość duże nakłady osiągały także teksty dramatyczne naszych rodzimych pisarzy, takich jak: Krasiński, Morstin czy Słowacki. Na trzecim miejscu pod względem popularności znajdują się tomiki poezji (153 tytuły – 18%). Odnotowano w trakcie badań utwory znanych autorów np. A. Asnyka, A. Mickiewicza czy S. Rogalskiego. Własnym nakładem ukazały się tomiki młodych twórców, takich jak np. J. Braun, B. Jasiński, T. Peiper, J. Przyboś czy L. Piwowar. Bardzo często, aby przyciągnąć czytelnika wydawano książki w serii. W krakowskich wydawnictwach opracowanych zostało szereg tego typu wydawnictw. Wyróżniała się poprawnie przygotowana od strony edytorskiej „Biblioteka Narodowa” Krakowskiej Spółki Wydawniczej. Wydawano także mniej obecnie znane, ale również ciekawe serie np. „Biblioteka Ilustrowanego Kuriera Codziennego”, „Biblioteka Nowelistyczna”, „Biblioteka Pisarzy Polskich” czy „Biblioteka «Teatryk dla dzieci»”.

Listę publikacji o charakterze literackim, jakie ukazały się na rynku krakowskim, dopełniają takie gatunki, jak opowiadania (13 tomów), przypowieści (11) i listy (5).

Tabela 3. Literatura piękna – podział na gatunki literackie (zestawienie ilościowe)

Rok	powieści	nowele	opowiadania	wspomnienia	listy i pamiętniki	przypowieści	bajki i baśnie	poezja	dramat	Razem
1918	8	9					1	9	5	32
1919	8	11					3	5	2	29
1920	19		2	1			1	8	9	41
1921	34		4		1		3	6	8	56
1922	34					2	1	8	19	64
1923	28					1	1	5	18	53
1924	37					1	1	7	8	54
1925	37	1					2	5	11	56
1926	18						1	8	4	32
1927	21					1	2	2	5	31
1928	23	1			1		1	3	11	40
1929	29			1				4	12	46
1930	21		1			1	2	9	10	44
1931	13					1	5	7	18	44
1932	9	3	2		1		7	7	20	49
1933	8							12	8	28
1934	8			1	1		1	8	3	22
1935	7							12	5	24
1936	6		2				1	10	2	21
1937	15	1				1	2	6	3	28
1938	8		1	2		1	8	10	6	36
1939	11		1	3		1	2	2	2	22
Razem	402	26	13	8	5	11	45	153	188	852

Krakowskie edycje o charakterze literackim nie prezentowały się najlepiej na tle tego typu literatury wydawanej na terenie kraju. Wiadomo, że w Polsce w latach 1934–1938 ukazało się 1579 a w Krakowie tylko 26 pozycji tego typu¹³. Podobnie rzecz się miała jeżeli porównamy ilość tłumaczeń. W Polsce w 1930 r. było 338 tłumaczeń a w Krakowie tylko 22. Miasto to mimo prężnego środowiska twórczego znajdowało się dopiero na 3 lub 4 miejscu (w zależności od źródła) jeżeli chodzi o wydane tutaj teksty literackie za Warszawą, Lwowem i Wilnem.

Aby przybliżyć nieco działalność krakowskich firm publikujących w latach 1918–1939 literaturę piękną charakteryzowane są szczegółowo tylko te, które miały znaczący wkład w rozwój polskiej literatury pięknej. Zwrócono przede wszystkim uwagę na firmy stosujące się do kanonów wydawniczych takich wybitnych edytorów okresu międzywojennego, jak W. Borowy, J. Krzyżanowski czy T. Sinko.

¹³ M. Czarnowska, *Ilościowy rozwój polskiego ruchu wydawniczego 1501–1965*, Warszawa 1967.

Krakowska Spółka Wydawnicza
1919–1933
(ul. Wiślna 3, ul. św. Filipa 25)

Niewątpliwie najwięcej książek o charakterze literackim wydała Krakowska Spółka Wydawnicza. Firma ta powstała w 1919 r. Pomysł powołania wydawnictwa zrodził się w gronie profesorów Uniwersytetu Jagiellońskiego oraz członków Centralnego Biura Wydawnictw Naczelnego Komitetu Narodowego¹⁴. Już wtedy do współpracy pozyskano takich autorów, jak: Stanisław Estreicher, Stanisław Kot czy Tadeusz Sinko. Od początku starano się aby druki zwarte, tutaj opracowywane cechowały się najwyższym poziomem edytorskim. Dlatego też redaktorem merytorycznym został znany edytor – Kazimierz Giebułtowski. Przy realizowaniu kolejnych tekstów angażowano takich uznanych w Polsce tekstologów, jak: Wacław Borowy, Stefan Kołaczkowski, Gustaw Przychodzki czy Tadeusz Sinko. Firma stała się znana z wydań książek do nauki historii opracowanych w serii „Teksty Źródłowe”. Klasyka ukazywała się głównie w seriach „Biblioteka Narodowa”, „Z Historii Literatury”, „Biblioteka Historyczna” i „Państwa Współczesne”. Pasma sukcesów tej spółki rozpoczęło wydanie w 1919 r. powieści *Pożoga* Zofii Kossak Szczuckiej. Książka ta cieszyła się dużym powodzeniem i mimo dość znacznego nakładu wznawiano ją pięciokrotnie. Opublikowano też kolejne powieści tej autorki: *Szaleńcy Boży* (1929 – dwa razy), *Złota wolność* (1928 – dwa razy), *Legnickie pole* (1930). Ukazały się także utwory literackie poza serią BN (21 razy), ich autorami byli: M. Bałucki (*Grube ryby*), L.H. Morstin (*W kraju Latynów*) czy M. Samozwaniec (*Na ustach grzechu*). Natomiast literaturę obcą reprezentowała powieść *Ojciec Gorio* H. Balzaka.

Krakowska Spółka Wydawnicza firmowała edycje dzieł 53 autorów polskich. Do najbardziej znanych i najczęściej wydawanych należeli: J. Słowacki (36 tytułów), A. Mickiewicz (28), A. Fredro (14), Z. Krasiński (13), J.I. Kraszewski (12), J. Korzeniowski (6), S. Goszczyński (5), I. Krasicki (4), M. Rej (2), A. Asnyk (2), C.K. Norwid (1). Na liście najczęściej publikowanych autorów obcych znaleźli się: Szekspir (13 tytułów), Moliere (11), Sofokles (10), Eurypides (3), Goethe (1). Z badań produkcji wydawniczej wynika niezbicie, że wśród gatunków literackich w tej firmie wydawano najczęściej utwory dramatyczne – 134 teksty (zob. tab. 4), na drugim miejscu znajduje się powieść (67) a potem kolejno poezja (48), poemat (19), epepeja (14) i przypowieści (5).

¹⁴ *Cyganeria i polityka...*

Tabela 4. Literatura piękna – podział na gatunki literackie (zestawienie ilościowe – wybrane firmy)

Firmy	powieści	nowele	opowiadania	pamiętniki	listy i pamiętniki	przypowieści	bejki i baśnie	poezja	dramat
Gebethner i Wolff	23		4	8			5	23	11
Krakowska Spółka Wydawnicza	67	1	38		1	5	1	48	134
Księgarnia Jan Czernecki	21	7	8	1			1	12	
Księgarnia S.A. Krzyżanowski	8	4	5				3	7	4
Księgarnia Powszechna	64	1					2		2
Wydawnictwo Literacko-naukowe Wojciecha Meiselsa	10	5						2	13

Większość tekstów wydawano głównie w serii „Biblioteka Narodowa”. Seria podzielona była na dwie części. Aby sprostać zadaniom stojącym przed edytorstwem o charakterze naukowym, powołano specjalny zespół przygotowujący teksty do druku. Na jego czele stanął S. Kot. Pozyskał on do współpracy wielu wybitnych polskich znawców literatury a zarazem świetnych tekstologów. Dość powiedzieć, że przez 14 lat redagowania tej serii autorami opracowań byli: A. Brückner, J.S. Bystron, W. Borowy, J. Balicki, L. Bernacki, I. Chrzanowski, B. Gubrynowicz, W. Hahn, S. Kot, J. Kleiner, J. Krzyżanowski, E. Kucharski, S. Pigoń, J. Pawlikowski, T. Sinko, J. Ujejski. Od samego początku seria przybrała charakter naukowy. Każdy tomik poprzedzony był rozprawą wstępną, omawiającą na szerokim tle porównawczym, w sposób naukowy ale jasny i przystępny, utwór danego pisarza. „Wprowadziła Biblioteka Narodowa gruntowne objaśnienia tekstu, stanowiące ciągi komentarz. [...] Biblioteka Narodowa zamierza w wydawnictwach swych, na daleką metę obliczonych, przynieść [...] wszystkie cenniejsze utwory poezji i prozy polskiej od wieku XVI aż po dobę współczesną”¹⁵. Twórcy tej serii starali się wypełnić do końca stawiane przed sobą cele. Dbali nie tylko skrupulatnie o właściwy dobór autorów tekstów i opracowań, ale także o szatę graficzną. Seria ta wydawana była w formacie 16°, w oprawie broszurowej. Na okładce widniał charakterystyczny znak graficzny (winieta) w formie wieńca, wewnątrz którego znajdowało się nazwisko autora, tytuł, a u góry napis BN, numer i nazwa serii (np. Literatura Polska), natomiast na dole nazwa wydawcy. Aby odróżnić serię, w której wydawano teksty autorów polskich od obcych, tytuł i nazwa serii dla polskich opracowań był koloru beżowego a dla serii tekstów obcych fioletowego. Winieta zawsze czarna. Teksty składano i drukowano w jednej z lepszych drukarni w Krakowie w Drukarni Ludowej, którą kierował w tym czasie Henryk Schiff. Ponieważ seria ta miała być dostępna dla wszystkich czytelników,

¹⁵ J. Słowacki, *Maria Stuart*, opracowanie J. Ujejski, Kraków 1928 (reklama na okładce).

także tych z mniejszym zasobem gotówki, poszczególne tomiki w zależności od objętości były stosunkowo tanie i kosztowały od 50 groszy do 3,80 zł. Co ciekawe, nakłady jak na warunki polskie tego okresu były spore: wahały się od 10 000–25 000 egzemplarzy¹⁶. Jednak, jak należy przypuszczać (ponieważ teksty wznawiano kilkakrotnie), były to nakłady łączne a przeciętny nie przekraczał 5 lub 6 tysięcy.

GEBETHNER I WOLFF

1874–1939

(Rynek Główny 23)

Dużą oficyną, która wydawała utwory z zakresu literatury pięknej, była krakowska filia firmy Gebethnera i Wolffa. Została założona przez Gustawa Adolfa Gebethnera i Roberta Wolffa w 1857 r. w Warszawie. W 1858 roku firma ta zawarła umowę z Józefem Turowskim z Krakowa, który umożliwił wydawnictwu posiadanie składu „Biblioteki Polskiej” na Królestwo Polskie. Od 1869 r. oficyna kilkakrotnie uczestniczyła w edycji książek Towarzystwa Przyjaciół Oświaty w Krakowie. Zajmowała się także rozprawdaniem książek przez czytelnice. Ponieważ w zaborze rosyjskim trudno było opracowywać i drukować niektóre teksty, w 1874 r., Władysław Anczyc dla Gebethnera i Wolffa kupił Księgarnię i Wydawnictwo Dzieł Katolickich Naukowych i Rolniczych W. Jaworskiego. Pierwotnie firma ta działała pod starą nazwą a od roku 1875 jako Gebethner i S-ka¹⁷.

Przed odzyskaniem niepodległości przez Polskę w Krakowie prowadzono głównie działalność księgarską (Rynek Główny 23). Tekstów sygnowanych przez tę firmę było niewiele, najczęściej była to beletrystyka oraz podręczniki i skrypty dla szkół elementarnych i słuchaczy wyższych uczelni. Drukowano tutaj także *Przegląd bibliograficzny Księgarni Gebethner i Wolff*, *Katalog nowych książek*, *Przewodnik bibliograficzny W. Wisłockiego* oraz *Bibliografię polską* pod redakcją J. Czubka. Firma w momencie odzyskania niepodległości zmieniła nazwę na Gebethner i Wolff – filia w Krakowie. Całością księgarsko-wydawniczą kierował od 1919 r. znany księgarz i wydawca Aleksander Słapa, a zastępcą był Aleksander Kamiński. Na terenie Krakowa przygotowano do druku pojedyncze tytuły. Sporo też było tekstów pochodzących ze znanych całej Polsce serii, takich jak np. „Monografie Artystyczne”. A. Słapa przyjaźnił się z autorami o przekonaniach lewicowych, stąd w tej oficynie opracowywano książki T. Czyżewskiego, I. Fika, L. Kruczkowskiego, T. Peipera.

Przez cały okres międzywojenny A. Słapa, dbając o poziom wydawanych w Krakowie tekstów, składał je i drukował w najlepszych krakowskich drukarniach, takich jak: Drukarnia W.L. Anczyca, Drukarnia Narodowa czy Drukarnia Uniwersytecka. Natomiast profesjonalną oprawę zapewniał krakowski introligator Robert Jahoda. Ponieważ Gebethner i Wolff od lat znany był jako wydawca literatury pięknej, także w Krakowie opracowywano

¹⁶ A. Jędrych, *Polskie serie literackie...*, s. 106.

¹⁷ J. Muszkowski, *Z dziejów firmy Gebethner i Wolff 1857–1937*, Warszawa 1938, s. 16.

i drukowano tego typu utwory. Do roku 1937 na ogólną liczbę wydanych 7010 tytułów przypadają 1759 pozycji zaliczanych do literatury pięknej¹⁸. Nie można się więc dziwić, że również w filii krakowskiej przeważała tego typu literatura – 74 pozycje (zob. tab. 4). Najwięcej książek o tym charakterze, bo 11 pozycji wydano w 1934 r., 9 w 1938 r., 6 w 1933 r. i 5 w 1932 r. W pozostałych latach średnio po dwa tytuły. Nie odnotowano ani jednej książki literackiej sygnowanej przez to wydawnictwo w latach 1918, 1923, 1924 i 1926. Autorami 61 tytułów byli powieściopisarze i poeci rodzimi, którzy reprezentowali przede wszystkim literaturę wysokiego obiegu. Do najczęściej wydawanych należeli: J. Kochanowski (1), I. Krasicki (1), L. Morstin (5). Autorami powieści byli m.in. L. Kruczkowski, Z. Nowakowski, A. Marczyński, zaś tomiki wierszy sygnowane były przez T. Czyżewskiego, A. Kadena, H. Ptaka. W latach 1918–1939 wydano też liczne, ważne dzieła klasyków, takich jak Sofokles, J. Goethe. Dla dzieci przeznaczone były baśnie H.Ch. Andersena, cieszące się nieustającą popularnością.

Tak do końca nie można być pewnym, które książki opracowano na terenie Krakowa. Najprawdopodobniej większość z nich przygotowywano od strony redakcyjnej i edytorskiej w Warszawie, a w Krakowie były poddane adiustacji technicznej. Cześć tekstów to przedruki książek, które powstały wcześniej w Warszawie. Jedynie co do utworów krakowskich autorów możemy być pewni, że powstały w tym mieście i tutaj zostały poddane opracowaniu redakcyjnemu. Do nielicznych tego typu tekstów należała W.L. Anczyca *Przygody prawdziwe żeglarzy i podróżników wśród dzikich ludów kuli ziemskiej*. Także niektóre tomiki wierszy opracowywane były na miejscu np. H. Ptaka *Kraków – moje miasto*.

KSIEGARNIA POWSZECHNA

1927–1951

(ul. św. Tomasza 20, Rynek Główny 41)

Firmą, która w swoim repertuarze wydawniczym miała również książki z zakresu literatury pięknej, była Księgarnia Powszechna. Wydawnictwo to założone w 1927 r. wydało 69 książek literackich. Na początku nastawiano się tylko na sprzedaż asortymentową. Z czasem oficyna zaczęła się specjalizować w wydawaniu książek z zakresu prawa i dziedzin pokrewnych. Jednak już w pierwszym roku swojej działalności opracowano powieść C. Pribe *Na śmierć i życie*, a w 1928 r. wydano *Starą baśń* J.I. Kraszewskiego oraz M. Leblanca *Tajemnicze mieszkanie* i *Suknia z różowej łuski*. Najwięcej książek tego typu pojawiło się w roku 1930 i 1939 – 11 pozycji, w latach 1929 i 1938 po 9, a w pozostałych średnio po 4 (zob. tab. 1). Jak wynika z zestawienia, wyszło tutaj 8 tytułów 7 autorów polskich np. J.I. Kraszewskiego, S. Nowakówny, A. Polewki czy Z. Rogoszcówny. Oficyna jednak bardziej była zainteresowana literaturą obcą. W latach 1927–1939 powstało aż 64 pozycje 23 autorów np. H.Ch. Andersena, E. Kastnera, M. Leblanca, J. Spyri czy F. Saltena. Wydano także 2 dramaty, 2 bajki i 1 nowelę (zob.

¹⁸ *Encyklopedia wiedzy o książce*, Wrocław 1971, s. 781.

tab. 4). Stosunkowo późno, bo dopiero w 1938 r. powołano do życia serię „Podróże i Przygody”. Niestety do wybuchu II wojny światowej zdołano w jej ramach opracować tylko 6 pozycji. Najczęściej były to utwory pisarzy polskich, np. M. Lisiewicza *Trop nad jeziorem* czy L. Życkiego *Pogromcy przestworzy*. W cyklu powieści sensacyjnych znalazły się: *Przygody Arsena Lupina*, przygotowano do druku 17 powieści i 6 wznowień Mauricego Leblanca np. *Kryształowy korek*, *Tajemnica Baltazara*, *Tajemnicze mieszkanie*. Pierwsze teksty tego autora wydano w 1928 r. – *Agencja Barnetta i Spółki*, a ostatnie w 1939 r. – *Kryształowy korek*, *Twierdza graniczna*, *Tajemnicze mieszkanie* i *Trzy zbrodnie Arsena Lupina*. Na początku teksty z literatury pięknej opracowywał zespół księgarzy-wydawców. Ponieważ gros książek stanowiła literatura obca nawiązano współpracę z wieloma tłumaczami. Najwięcej druków przetłumaczył z języka francuskiego Witold Zechenter, z języka angielskiego – Stefania Heymanowa, a z języka niemieckiego Marceli Tarnowski. Ponieważ teksty przeznaczone były głównie dla młodzieży bardzo ważne było także opracowanie graficzne. Książki tu wydawane pod względem graficznym przeważnie przygotowywał Zbigniew Pronaszko. Ozdobił on swoimi ilustracjami wszystkie pozycje serii „Podróże i Przygody”, np. W. Bergea *Poławiacze perł*, M. Lisiewicza *Trop nad jeziorem* czy J. Preussnera *Skrzydła nad Chinami* (6 książek).

KSIĘGARNIA JANA CZERNECKIEGO

1923–1931

(Rynek Główny 11)

Sporo, bo aż 50 książek należących do grupy literatury pięknej wydanych zostało w latach 1918–1939 przez znaną Księgarnię J. Czerneckiego. Jan Czernecki z inicjatywy Henryka Altenberga w 1905 r. na terenie Wieliczki założył wydawnictwo pocztówek artystycznych. Od samego początku druki te tłoczył w Drukarni W.L. Anczyca w Krakowie. W 1916 r. kupił duże zapasy książek po zlikwidowanej księgarni Spółki Wydawniczej Polskiej i przeniósł się do Krakowa. Jednak firma wydawnicza została oficjalnie wpisana do rejestru handlowego dopiero w 1923 r. Prowadził w tym czasie także księgarnię na ul. Brackiej 2 oraz drukarnię z introligatornią przy ul. Lubicz 5¹⁹. W latach 20. i 30. wydawał książki z różnych dziedzin wiedzy: prawa, chemii, geodezji oraz podręczniki szkolne, dzieła prawnicze i techniczne. W firmie tej powołano do życia także serię „Biblioteka Popularna”. W jej ramach wydano m.in. K. Szczepańskiego *Popularną encyklopedię polityczną* czy A. Szmidta *Materiały wybuchowe*. J. Czernecki przyjmował właściwie wszystko, co do niego trafiło. Wydawał książki dla dzieci i młodzieży, książki prawnicze, rolnicze i techniczne. W powodzi różnych tekstów niewiele było książek wartościowych, takich jak np. S. Grabińskiego *Demon ruchu* czy K. Przerwy Tetmajera *Judasz*. Nie dbał też za bardzo o politykę wydawniczą i opracowywał do druku to, co mogło przynieść godziwy zysk. Taka polityka spowodowała, że w 1929 r. księgarz popadł w tarapaty finan-

¹⁹ Słownik pracowników książki polskiej, Warszawa 1972, s. 147–148.

sowe i wyznaczono mu zarządcę przymusowego Mariana Draopella. Od tej pory Czernecki wycofał się całkowicie z działalności wydawniczej i prowadził jedynie niewielki antykwariat.

Firma Jana Czerneckiego opublikowała w latach 1918–1930 50 utworów literackich 18 autorów polskich i 7 obcych. Najwięcej tekstów powstało w 1918 r., bo 18 pozycji, w 1919 r. – 10, 1925 r. – 8, w latach 1920, 1921, 1922 po 3 pozycje, w 1923 r. 2 pozycje. Natomiast w latach 1926, 1927 i 1929 nie odnotowano tego rodzaju tekstów (zob. tab. 1). Firma nastawiała się głównie na edycje dzieł literatury polskiej. W okresie swej działalności wydała 38 pozycji 18 autorów. Obok cenionych pisarzy np. A. Mickiewicza, S. Żeromskiego czy K. Przerwy Tetmajera, J. Czernecki wydawał także teksty mniej znanych autorów np. Pawła Staśko czy Antoniego Waśkowskiego. Bardzo rzadko sięgał natomiast po teksty obce (10 pozycji 7 autorów). Spośród bardziej znanych możemy wymienić takich pisarzy, jak: D. Defoe czy G. Maupassant.

Analizując publikowane tutaj dzieła, z punktu widzenia przynależności ich do gatunków literackich, należy stwierdzić, że najwięcej ukazywało się powieści (21) i tomików poezji (12). Wydawano także nowele (7) oraz opowiadania (8) (zob. tab 4).

Tak jak w większości księgarń nakładowych tego typu nie zauważono dużej dbałości o przygotowanie tekstów do druku. Najczęściej do wydawnictwa J. Czerneckiego trafiały już teksty opracowane przez innych redaktorów. Często też zdarzało się, że wydawano tutaj przedruki, w których już nic nie można było zmienić. Natomiast gdy chodzi o szatę graficzną poszczególnych edycji nie można im wiele zarzucić. Większość składana była bowiem w drukarni J. Czerneckiego, W.L. Anczyca lub w Drukarni Narodowej. Drukowano tutaj książki na dobrym papierze oraz dbano o staranną oprawę, np. *Polską pieśń miłosną* J. Lorentowicza wydano w dwóch wersjach, broszurowej i w oprawie płóciennej, a *Pana Tadeusza* A. Mickiewicza złożono, wydrukowano i oprawiono w Drukarni Narodowej.

KSIĘGARNIA STANISŁAWA ANDRZEJA KRZYŻANOWSKIEGO

1870–1939

(ul. Floriańska 7, Rynek Główny 36)

S.A. Krzyżanowski po osiedleniu się w Krakowie praktykował w księgarni W. Wielogłowskiego. W 1870 r. otworzył przy ul. Floriańskiej 7 własną księgarnię, którą przeniósł pięć lat później na Rynek Główny 36. Jego księgarnia posiadała na składzie asortyment polski i obcy. Prowadziła także komis książek i prenumeratę czasopism. S.A. Krzyżanowski od samego początku pozostawał w stałym kontakcie z profesorami krakowskich uczelni. Docierał z książkami bezpośrednio na adres katedr, klinik i zakładów naukowych. Specjalizował się jednak głównie w dziedzinie nut (do 1909 r. wydał 360 pozycji). Sprowadzał najnowsze wydawnictwa muzyczne oraz ich katalogi. W lokalu księgarni organizował często koncerty i spotkania muzyczne. Jego nakładem wyszły m.in. kompozycje Z. Noskowskiego, J. Ostrowskiego, W. Żeleńskiego. Był także wyłącznym wydawcą *Słownika*

pracowników książki J. Galla. Po uzyskaniu prokury firmy Marian Krzyżanowski, syn Stanisława Andrzeja, rozwinął działalność wydawniczą. Do roku 1914 oprócz nut i wydawnictw filozoficznych publikował także od czasu do czasu literaturę piękną. Z jego oficyny wyszły takie teksty, jak: W. Orkana *Pomór*, S. Wyspiańskiego *Kazimierz Wielki*, S. Żeromskiego *Szyfrowe prace*.

Firmę przejął na własność w 1922 r. i odkąd nosiła ona nazwę S.A. Krzyżanowski, Księgarnia i skład nut, właściciel M. Krzyżanowski. Rok 1937 był przełomowy dla rozwoju działalności wydawniczej firmy. Wtedy to z inicjatywy Drukarni Narodowej został opracowany plan wydawniczy obejmujący serie utworów „Imago Poloniae” oraz opracowań naukowych dla młodzieży pod nazwą „Biblioteka Potrójnego Węzła” i słowników z różnych dziedzin wiedzy. W okresie 1918–1939 firma S.A. Krzyżanowski opracowała i wydała 31 tytułów z literatury pięknej. Najwięcej powstało ich w 1928 r. – 5 pozycji oraz w latach 1923 i 1926 – po 4 pozycje. W niektórych latach publikowano średnio po 2 teksty. Badania wykazują, że w omawianym okresie odnotowano wydanie 12 utworów polskich i 4 obcych. Na czoło wśród nich wysuwa się postać L. Rydla (*Zaczarowane koło* i *Pan Twardowski*) oraz L.H. Morstina (*Rzeczypospolita*). Dobór kolejnych polskich autorów był raczej przypadkowy: S. Bąkowski, J. Leszczyński czy J. Pietrzycki. Z zestawienia wynika, że najwięcej wydano powieści (8 pozycji) i tomików poezji (7), a także 4 nowele i 4 dramaty.

W wydawnictwie tym nie zatrudniano stałego zespołu redakcyjnego. Prace przeważnie prowadził sam Marian Krzyżanowski. Od roku 1937 kierownikiem firmy był R. Glücksman, z wykształcenia historyk sztuki²⁰. Fakt ten miał wielki wpływ na wybór tekstów oraz ich fachowe opracowanie. Ścisłe kontakty zawodowe nawiązywał wydawca jedynie z Lucjanem Rydlem, który pracował w oficynie jako tłumacz oraz ilustrator. Dobre stosunki utrzymywał także Marian Krzyżanowski z kierownictwem Drukarni Narodowej. To tutaj składał i drukował większość tekstów. Kontakty te musiały być na prawdę poprawne skoro w 1939 r. zawarta została umowa kredytowa pomiędzy Krzyżanowskim a Drukarnią. Na mocy tego porozumienia Krzyżanowski ulokował tutaj 129 książek a drukarnia zapewniła kredyt na ich wydanie w wysokości 3000 zł, gwarantując sobie 50% zysku z ich sprzedaży.

WYDAWNICTWO LITERACKO-NAUKOWE WOJCIECHA MEISELSA

1924–1933

(ul. Garbarska 16)

Kolejną firmą wydającą literaturę piękną w Krakowie była oficyna Wojciecha Meiselsa. Swoją działalność rozpoczął w 1924 r., zakładając Wydawnictwo Artystyczno-Literackie²¹. Jednym z pierwszych dzieł opracowanych w tym wydawnictwie były: G. Boccaccia *Fiammetta* oraz *Pieśniarz* A. Dantego.

²⁰ Ibidem, s. 269–270.

²¹ A. Ślapa, [w:] *Cyganeria i polityka...*, s. 14.

Ukazały się tu także utwory M. Czuchnowskiego *Reporter róż* oraz Z. Grabowskiego *Cisza lasu*. Katalog z 1931 r. zawiera informację o pełnym wydaniu dzieł J. Kasprowicza pod red. S. Kołaczkowskiego w 22 tomach. W tym samym katalogu czytamy o subskrypcji na wydanie zbiorowe dzieł W. Orkana pod redakcją S. Pigońa w 15 tomach. Przyjmowano także subskrypcję na pierwszą serię przekładów J. Kasprowicza „Tragedie Klasyków Greckich” oraz drugą serię – „Obraz Poezji Angielskiej od IX do XX w.” Ostatnią inicjatywą, która przyczyniła się do upadku firmy, była bogato ilustrowana, wydana na kredowym papierze monografia A. Heydla o Jacku Malczewskim.

W. Meisels w latach 1924–1933 opracował i wydał 30 pozycji zaliczanych do literatury pięknej. Jak już wspomniano, pierwszymi utworami były tłumaczenia z języka włoskiego *Fiammetta* wydane w 1924 r. oraz *Pieśniarz*. Teksty te zostały wydane w cyklu „Italica”. Na kolejny tekst tego typu trzeba było jednak czekać do 1931 r. kiedy to ukazało się piętnaście utworów. Potem jeszcze powstało 7 tekstów w 1932 r. i 5 w 1933 r. (zob. tab. 1). W firmie tej opracowano i wydano 10 powieści, 13 dramatów, 5 nowel i 2 tomiiki poezji. Jeżeli chodzi o utwory autorów polskich W. Meisels preferował dzieła W. Orkana (7 utworów) oraz J. Kasprowicza (22 tomy). Natomiast w 1931 r. wydał aż 11 utworów Eurypidesa. W tym samym roku wyszły także 2 teksty Ajschylosa. Wydanie 15 dzieł klasyki w ciągu roku to rekord nie do pobicia nawet przez takie znakomite firmy, jak Krakowska Spółka Wydawnicza. W. Meisels współpracował przy redagowaniu tekstów z wybitnymi znawcami przedmiotu, np. utwory J. Kasprowicza opracował do druku docent Uniwersytetu Jagiellońskiego Stefan Kołaczkowski a 15 tomów dzieł zbiorowych W. Orkana redagował Stanisław Pigoń. Tragedię klasyków greckich w 15 tomach tłumaczył poeta J. Kasprowicz. Ten sam autor miał też dokonać przekładu z języka angielskiego „Obrazu Poezji Angielskiej”. Natomiast książki z cyklu „Italica” tłumaczył Juliusz Feldhorn. Dbając o profesjonalne opracowanie techniczne skład i oprawę, W. Meisels swoje teksty składał i drukował przeważnie w Drukarni Narodowej.

Oprócz opisanych wcześniej firm w latach 1918–1939 w Krakowie literaturę piękną opracowywało i wydawało także 55 mniejszych oficyn. Najczęściej po kilkanaście tomów. Wśród tych instytucji odnotowujemy profesjonalne wydawnictwa (14), drukarnie (22), księgarnie nakładowe (10) oraz wydawnictwa społeczne (8). Nakładem własnym ukazało się natomiast 6 książek. Książki w wymienionej grupie sygnowane były przez drukarnie, które jakby przy okazji wydawały literaturę piękną. Na liście tej znajdowały się i te bardzo znane, np. Drukarnia „Powściągliwość i Praca” (13 pozycji), Drukarnia „Ilustrowanego Kuriera Codziennego” (13), Drukarnia D.E. Friedleina (12), Drukarnia Przemysłowa (11), Drukarnia „Głosu Narodu” (11), Drukarnia Narodowa (9), Drukarnia Ludowa (8), Drukarnia Uniwersytetu Jagiellońskiego (4), Drukarnia Związkowa (3) czy Drukarnia „Czasu” (3), jak i małe, np. Drukarnia Reklamowa (1), Drukarnia Polska (1), Drukarnia „Patria” (1) czy Drukarnia Fortuna (1). Ogółem drukarnie opracowały i wydały 232 książki literackie. Jeśli chodzi o repertuar był on bardzo zróżnicowany. Opracowywano tutaj zarówno utwory autorów obcych np. Horacego, R. Didelota, W. Hornunga, H. Rosenberga jak i polskich np. J. Kurka czy

S. Rogalskiego. Sporo dzieł przygotowywały do druku także wydawnictwa profesjonalne. Do największych należała Udziałowa Spółka Wydawnicza, która sygnowała 13 edycji. Powstawały też wydawnictwa, które zajmowały się określonym gatunkiem literackim np. Wydawnictwo Bajek i Baśni w serii „Teatryk dla Dzieci” opracowało 4 książki M. Biliżanki. Utwory literackie wychodziły także w księgarniach nakładowych. Najwięcej tekstów opracowała Księgarnia Marii Skulskiej (9 pozycji) i Księgarnia „Wiedza i Sztuka” (5). Literatura piękna była przedmiotem zainteresowania również wydawnictw społecznych. Najczęściej książki te wydane były przez różnego rodzaju stowarzyszenia, towarzystwa czy związki zawodowe. Ich edytorami byli np. Krakowski Klub Literatów, Krakowskie Ognisko Związku Podhalan, Klub Młodych Artystów czy Towarzystwo Miłośników Książki.

W Krakowie w latach 1918–1939 pojawiło się sporo firm, które w mniejszym lub większym stopniu przyczyniły się do popularyzacji literatury pięknej. Wprawdzie na tle firm z innych miast Kraków nie wypadł najlepiej, ale – co wykazano – do opracowania wybierano książki najznakomitszych pisarzy i poetów obcych, takich jak A. Dante, C. Dickens, Eurypides, J. Grimm, J. Goethe czy A. Puszkina, a także znanych i lubianych autorów polskich dawnych A. Fredry, I. Krasickiego, J.I. Kraszewskiego, A. Mickiewicza oraz piszących teksty w okresie międzywojennym np. A. Asnyka, J. Kasprowicza, J. Kaden-Bandrowskiego, S. Przybyszewskiego czy J. Przybosa. Jakości ich składu i druku nie można w większości wypadków niczego zarzucić. Książki te bowiem opracowywali od strony technicznej znani graficy i ilustratorzy, np. H. Bukowski, C. Młodzianowski, J. Malczewski, A. Procajłowicz, S. Wyspiański czy L. Wyczółkowski. Książki składane były w najlepszych krakowskich drukarniach (Drukarnia Narodowa, Drukarnia W.L. Anczyca czy Drukarnia Ludowa). Publikacje te oprawiano w dobrze wyposażonych introliigatorniach poszczególnych drukarni albo zlecano tę usługę w znanych nie tylko w Krakowie warsztatach, takich jak np. introliigatornia Roberta Jahody.